

חברי המערכת: הרב אריאל סגרון והרב אליהו סעדון

גליון מס' 55 | נמסר א' סיון תש"פ

השיעור השבועי של מו"ר הגאון הגדול רבי דוד יוסף שליט"א מתקיים בימי ראשון בבהמ"ד יחווה דעת רח' אגסי 1 י-ם בשעה 20:15

חג השבועות - פרשת נשא

ענייני חג השבועות

נושאי השיעור: הטעם שנשארים ערים לבילי שבועות | מה ראוי ורצוי ללמוד לבילי שבועות | להשתדל לומר את התיקון בהבנה | דין "תמימות" | טבילה במקוה בבוקר החג | דיני ברכות השחר וברכות התורה בבוקר חג השבועות | כיצד היא שינת ארעי | ממתית אפשר לברך ברכות התורה | איסור עמידה בזמן קריאת עשרת הדברות

ג. לכפר על לינת עם ישראל לבילי מתן תורה

טעם נוסף מובא במגן אברהם (סימן תלז בהקלמה) שכשהקב"ה נתן את התורה לעם ישראל אמר להם קודם לכן (שמות יט, טו): היו נכונים ליום השלישי. ואומרים חז"ל (פרקי דרבי אליעזר פרק מ"א ובמדרש שיר השירים רבה א, ב), שלאחר כל ההכנות, הקב"ה בא בבוקר חג השבועות לתת את התורה וכל העם היו ישינים. והקב"ה אמר "מדוע באתי ואין איש קראתי ואין עונה?!" והוצרך לעוררם בקולות וברקים, ומשה רבינו היה רץ ומעוררם ומביאם להר סיני. ולכפר על אותה שינה, שהלא היינו צריכים להישאר ערים כדי לחכות לרגע הנעלה הזה, אנחנו היום נשארים ערים כל הלילה. שהרי זה כמו מי שמתכוננת לו טיסה לטיול בחו"ל בבוקר, הרי ודאי שהוא לא יתן לזה שיפסיד את הטיסה בשינה. כל שכן במתן תורה, שהיה עלינו להישאר ערים ולצפות למתן תורה, ועל כך אנחנו כיום נשארים ערים לבילה לכפר על אותה לינה, ועוסקים בתורה.

ד. קריאת "תיקון ליל שבועות"

בזוהר שם כתוב שהיו קוראים תורה ונביאים וכתובים ומדרשות וכו', ותכלית דברי הזוהר הם שבליילה הקדוש הזה נקרא בכל חלקי התורה, והתורה אותה אנו לומדים תהיה מגוונת. לאחר שנים רבינו האר"י ז"ל והמקובלים יסדו שבליילה הזה יאמרו "תיקון ליל שבועות". ויסודו על דברי הזוהר האמורים, והאר"י למד מזה שצריך לקרוא מהכל. ואחריו מרן החיד"א הוסיף עוד כמה דברים בתיקון. התיקון הזה הוא מעט מתחילת כל פרשה, ומעט מסיום כל פרשה, וכן מעט בתחילה ובסוף של כל ספר בנ"ך. מלבד כמה פרשיות שקוראים יותר כגון פרשת יתרו, וכן ספרים בנ"ך שקוראים כגון מגילת רות שהן ענייניו של החג. ולאחר מכן קוראים את כל התרי"ג מצוות, אשר מגויים

א. חובת השמירה על הבריאות

השבוע יחול חג השבועות, ואנו מקווים בעז"ה שבחלוף הזמן יותרו כל ההגבלות שהוטלו עלינו בעקבות ה'קורונה', וזאת יש לדעת שעדיין חובה עלינו להחזיק בכללים ולשמור עליהם, כיון שעדיין לא נגמרה המגיפה, והסכנה עדיין מרחפת עלינו, ועדיין שומעים על נדבקים מדי יום ביומו, אם כי פחות מבעבר, ועלינו לשמור את עצמינו במשנה זהירות שלא תתפרץ המגיפה שוב. **ולכן יש לומר שמי שחושש לבריאותו יכול עדיין להתפלל ביחידות בביתו,** וק"ו אנשים מבוגרים או חולים, שחובה עליהם לשמור עצמם ולשמור את בריאותם. וגם בבית הכנסת שלנו 'יחווה דעת' ביקשתי שיזדרזו הציבור בכל המנינים כדי להקטין את הסיכון להידבק חלילה.

ב. מנהג להיות נעורים לבילי שבועות

מנהג קהילות ישראל להישאר ערים לבילי שבועות, ולעסוק בתורה כל הלילה. ומנהג זה יסודו בזוהר הקדוש פרשת אמור (לז: וז"ל [תרגום]: "חסידים הראשונים לא היו ישינים בלילה הזה, והיו עוסקים בתורה, ואומרים, בואו וננחול תורה מורשה לנו ולבנינו בשני העולמות, וכל אלו המתקנים את התיקון הזה ושמחים בו, כולם נכתבים בספר הזכרונות, והקב"ה מברך אותם בשבעים ברכות וכתרים של עולם העליון, ועל זה נאמר (מלאכי ג, טז) אז נדברו יראי ה' איש אל רעהו ויקשב ה' וישמע ויכתב ספר זכרון לפניו ליראי ה' ולחשבי שמו". ויש שם אריכות גדולה, שהקב"ה אומר למלאכים לכו ראו מה עם ישראל עושים בלילה הקדוש הזה, ליל מתן תורה, והם שבים ואומרים לו "מי כעמך ישראל". והטעם שנהגו כן, בפשטות יש לומר משום שהוא ליל מתן תורה, וכמו שידוע דברי חז"ל שכל מי ששומע את עשרת הדברות מעלה עליו הכתוב כאילו באותה שעה עומד הוא לפני הר סיני ומקבל את התורה.

מספר פגישה:
613 613 2618

סיסמא:
5780

השיעור של חבר מועצת חכמי התורה מורנו ורבנו הגאון הגדול רבי דוד יוסף שליט"א מתקיים מידי יום ראשון בשעה 20:30 בערב ובפרקי אבות - ביום רביעי בשעה 20:30

השיעור מועבר בשידור חי בתוכנת זום וביוטיוב שימעו ותחי נפשכם!

לפי שיטת הרמב"ם. וחשוב מאוד להבין את מה שקוראים בתרי"ג מצוות.

אאמור"ר מרן זצוק"ל היה נוהג בליל שבועות לאחר קריאת התנ"ך היה יושב כשעתים, ומסביר לציבור את כל המצוות לכל מצוה קצת היכן היא כתובה בתורה ומה אמור בה, בקיצור נמרץ.

אחר כך לומדים מדרשים על מתן תורה, ואת הגמרא במסכת שבת (דף פ"ט והלאה) שם נמצאת הסוגיא של מתן תורה. ואני מציע שכל אחד יקח את הגמרא וילמד אותה עם פירוש רש"י אם יש בידו זמן. ומי שמסוגל להבין את הגמרא כדאי מאוד שינסה להבין את מה שאומר. ושלושת הדברים הללו הם החשובים בתיקון: א. תנ"ך. ב. תרי"ג מצוות. ג. מדרשי חז"ל. שהם עיקר מקצועות התורה, תורה שבכתב ותורה שבעל פה.

ה. לימוד דברים אחרים בליל חג השבועות

ישנם כאלו שליבם נמשך בעיקר ללימוד גמרא, וקשה להם לקרוא את התיקון, וידוע שאין אדם לומד אלא במקום שליבו חפץ, ואכן בישיבות כיום רובם אינם קוראים תיקון אלא לומדים את הגמרא שהינם עסוקים בה, חוזרים או ממשיכים את לימודם כרגיל. ונראה, שאם קשה לו ומשתעמם כך, ומעדיף את לימוד הגמרא, יקרא חלק מהתיקון ויעסוק בשאר הזמן בתורה כהרגלו. בפרט אם הוא יודע שעל ידי קריאת התיקון יבוא להירדם.

סדר לימודו של אאמור"ר מרן זצוק"ל בליל שבועות היה, שעד השעה 11 בערך גומר את התנ"ך [בזמנו כשעדיין לא היה שיעור קיץ], ואחר כך תרי"ג מצוות תוך כדי שמבאר כל מצוה ומצוה בקיצור נמרץ, ולאחר מכן מוסר שיעור על הגמרא במסכת שבת, ואחר כך היה הולך לביתו ולומד את סדר לימודו הרגיל עד סמוך לעלות השחר שאז היה בא שוב לבית הכנסת ומחלק לכולם את הזוהר. וכך אני נוהג כמנהג אאמור"ר זצוק"ל לשלב את שני הדברים יחדיו.

ו. דעת הגאון מוילנא שיש לקרוא תיקון בליל שבועות

הגאון מוילנא מלבד גאונותו העצומה בתורת הנגלה היה גאון לא פחות בסתר, וכיון שבזוהר כתוב ללמוד תנ"ך, לכן הוא היה לומד תיקון ליל שבועות. ומספרים שבלייל שבועות בא לבית מדרשו המגיד מדובנא שהיה ידוע במשלו הרבים. והמגיד מדובנא עסק בלימוד גמרא. ניגש אליו הגאון ושאלו מפני מה אינו אומר את התיקון.

השיב לו המגיד מדובנא "תיקון זה בשביל אנשים כמו כבודו, אני אינני יכול לקרוא תיקון".

וכדרכו ביאר המגיד מדובנא את דבריו במשל - "משל למה הדבר דומה, לסוחר גדול שהיה לו בן טיפש גדול, והאב פחד שכשבנו יעשה עסקים הוא יפסיד את כל כספו, ולכן לא היה משתף אותו בעסקיו. אבל בנו לא ויתר לו והיה מבקש מאביו שיכניס אותו לעסקיו. פעם אחת האב נעתר לבנו, ואמר לו אני אביא לך כסף ואתה תפתח לך חנות, ותקנה סחורה ותמכור אותה ברווח, ונראה איך אתה מצליח לעשות עסק".

הלך הבן ושכר חנות במיקום הכי יקר בעיר, קנה סחורה, והתיישב בחנות מחכה ללקוחות שיבואו וירכשו מסחורתו. והנה אף אחד לא דרכה רגלו בפתח חנותו.

הלך הבן לאביו וסיפר לו שאינו מצליח למכור כלום בחנות, אמר לו אביו שיבוא לראות את החנות. הלך האב וראה שהחלון ראוה מבחוץ יפה ומלא בסחורה, אבל בפנים, החנות עצמה ריקה לגמרי. אמר לו אביו 'טיפש שכמותך! חלון ראוה הוא דוגמא למה שיש בפנים, אנשים שבאים ורואים שהחלון ראוה הוא מלא וגדוש, אבל החנות עצמה ריקה היא, אינם נכנסים כיון שהם מבינים שאין מה לחפש שם".

פנה המגיד מדובנא לגאון מוילנא ואמר: הנמשל הוא ליל שבועות, שהוא החלון ראוה שלנו של לימוד התורה שלנו במהלך השנה, בחלון ראוה אנחנו שמים דוגמאות, מעט מכל ספר ואת כל התרי"ג מצוות, "לכן אתה הגאון יכול להניח בחלון ראוה את כל הדוגמאות הללו, כיון שזו באמת החנות שלך, אבל אנחנו אם נניח את כל הדוגמאות בחלון איזה פנים יש לנו כשהחנות עצמה ריקה היא מכל תוכן...?! לכן אנחנו צריכים למלאות את החנות קודם ולאחר מכן למלאות את חלון הראוה.

ז. דין "תמימות"

וכאמור קריאת התיקון עדיפה על כל פנים. מה גם שתיקון של ליל שבועות

הינו תיקון קצר יחסית, ויכול להתחיל בקריאתו מיד לאחר תפילת ערבית עד שכולם מתארגנים לסעודה וכו'. ובפרט שברוב ככל בתי הכנסיות כיום מקפידים להתפלל בליל שבועות לאחר צאת הכוכבים, כדי לקיים "שבע שבתות תמימות". ולמרות שעיקר הדין "תמימות" מובא בפוסקים לגבי הקידוש, ולא לגבי התפילה, אולם לדעתי מי שסובר שצריך תמימות בקידוש סובר שצריך תמימות גם כן בתפילה, שהרי כשהוא מקבל בתפילתו את קדושת היום אין קבלה גדולה מזו, וצריך שהתמימות יהיו כבר אז. אכן להלכה פסק אאמור"ר מרן זצוק"ל בשו"ת יחיה דעת ח"ו (סימן 5) שאין צריך לחכות לצאת הכוכבים בשביל תמימות. וזו נפק"מ לגבי מקומות מסויימים בחו"ל כדוגמת צרפת וחלק נרחב מארצות אירופה בהם צאת הכוכבים היא בשעת לילה מאוחרת. וקשה מאוד להמתין עד אז.

ח. ניצול הזמן בחג השבועות

לאחר סעודת ליל החג עד אשמורת הבוקר ישנם כמעט שש שעות, ולא בשמים היא לעסוק בתורה ברציפות למשך שש שעות, ובתוכם יכול לשלב ולקרוא את התיקון או לפחות חלקו ולעסוק בתורה כראוי. והעיקר הוא לשבת וללמוד בלא להתבטל, וכמה שיכול להחזיק מעמד ולעסוק בתורה בלילה הזה אשריו ואשרי חלקו, ומאידיך יש לשים לב שלא יבוא לתפילה כשראשו כבד עליו ואינו יכול להתפלל כראוי, ויצא שוכרו בהפסדו, ואם קשה לו שיעמוד בתפילה וכך יהיה עירני.

וכמו כן לאחר הסעודה בצהרי יו"ט יש לשים לב, שאמנם (פסחים ס"ח) "הכל מודים דבעצרת נמי בעינן לכס", היינו בחג השבועות, שיש מצוה מיוחדת אף יותר משאר החגים והמועדים לאכול ולשתות, אך אינו ראוי לבלות את כל צהרי היום באכילה ושינה, וצריך לשבת וללמוד, וכך אנו עושים כאן בבית המדרש, שיתקיימו כאן כמה שיעורי תורה ברציפות במהלך כל היום, כדי לנצל את היום לעסק התורה.

ט. ברכות התורה בעלות השחר

מי שעוסק בתורה כל הלילה מיד עם עלות השחר חייב לברך ברכות התורה ושמעתי כמה פעמים מאאמור"ר מרן זצוק"ל, שדעתו שאם היה לומד מלפני כן, אין חיוב להפסיק ממשנתו מיד בעלות השחר [- המוקדם, לפי השעות הזמניות] כדי לברך ברכות התורה, ויכול להמשיך עוד זמן מועט, עד הזמן המאוחר של עלות השחר המופיע בלוח [לפי השעות שוות] ואז ילך ויעשה צרכיו ויטול ידיו ויברך ברכות השחר וברכות התורה.

י. טבילה במקוה ביום חג השבועות

יש שנהגו לטבול במקוה קודם תפילת שחרית בבוקר חג השבועות, והנה מלבד שהשנה יש בזה חשש סכנה מחמת ה'קורונה' ואם אינו חייב עדיף להימנע מזה, עוד יש לדעת שצריך לנצל את הדקות החשובות הללו לעסק התורה, ועדיף שיטבול קודם החג, וודאי שאין טבילה זו משום תקנת עזרא שהרי הוא נשאר ער, ואם רוצה לטבול בשביל הכנה לתפילה עדיף יותר לשבת ולעמוד בתורה ולהמשיך את הלימוד לאחר נטילת ידיים עד לתפילת שחרית, מאשר לצאת לטבול במקוה וכל הכרוך בזה.

יא. ברכת על נטילת ידיים ביום חג השבועות

תקנת חכמים במסכת ברכות (פ"ג) ליטול את הידיים בכל בוקר. ויש מחלוקת עקרונית מהו הטעם שנוטלים ידיים בבוקר שודאי הוא שיש רוח רעה והשאלה אם הרוח רעה באה מחמת הלילה, או מחמת השינה שישן בלילה. ובזוהר הקדוש פרשת וישב (קפ"ג) נתבאר שכשישן שורה עליו רוח של טומאה. ויש אומרים (ארחות חיים הלכות נטילת ידיים סימן יא) שהסיבה היא עצם הלילה משרה עליו רוח טומאה. והנפקא מינה באם לא ישן בלילה האם צריך ליטול ידיו או לא. וכמו כן אם ישן שינת קבע בצהרים, שאז אין זו שינה של הלילה, אך זו שינת קבע.

והנה, מרן השלחן ערוך (סימן 7 ס"ג) כתב: 'אם היה ניעור כל הלילה יש להסתפק אם צריך ליטול ידיו שחרית וכו'. הג"ה: 'ויטלם בלא ברכה'. ובסעיף ט"ו כתב מרן: 'ישן ביום, יש להסתפק אם צריך לערות מים עליהן שלוש פעמים'. הג"ה: 'ויטלם בלא ברכה'. ונראה שמרן השלחן ערוך מסתפק בין הטעמים, ולפיכך כלל הוא בידינו 'ספק ברכות להקל', ולכן ההלכה היא שיתול את ידיו בלא ברכה, וכך יש לנהוג ביום חג השבועות בבוקר ליטול את ידיו בלא ברכת על נטילת ידיים.

ואאמו"ר קרא לי, ושאלני כיצד אמרתי כן, אמרתי לו שלא כך אמרתי, אלא רק במי שישן שינת ארעי במהלך הלילה, ולפי דברי הבית יוסף הנ"ל. אאמו"ר פתח בבית יוסף, וראה את הדברים בפנים, ונחה דעתו, והסכים עימי להלכה. ואמר לי שאפשר לומר בשמו כדבר זה, שאם ישן מעט ועשה צרכיו, ונגע במקומות המכוסים, יכול ליטול ידיו ולברך על נטילת ידיים.

יג. זמן ברכות השחר

לדעת הרש"ש (נהר שלום דף פז ע"א) אפשר לברך ברכות השחר כבר מחצות הלילה. ועיינתי בראשונים בזה, ולא מצאתי מי שאומר בפירוש שלא לעשות כן. לעומת זאת לעניין ברכות התורה ודאי שהחייב הוא אינו מחצות הלילה, אלא רק בעלות השחר, וכיון שרבים טועים ומברכים ברכות התורה בחצות הלילה, ואחר חצות הם ברכות לבטלה. וגם שכל הנראה דעת הרש"ש היא שאין זה חיוב גמור אלא רק 'אפשר' לברך. לכן לדעתי עדיף יש להורות לברך את כל ברכות השחר וברכות התורה רק בעלות השחר כדי שלא יבואו לכלל טעות.

יד. ברכות התורה מספר פעמים בלילה אחד

והשאלה בברכות התורה האם עלות השחר הוא הזמן הקובע לברך את הברכות או לא. שהנה מרן השלחן ערוך (סימן מז ס"ג) כותב וז"ל: 'אף אם למד בלילה, הלילה הולך אחר היום שעבר ואינו צריך לחזור ולברך כל זמן שלא ישן'. ע"כ. והמתבאר בדבריו, שאמנם כל חובה חדשה חלה היא בתחילת היום, והיינו בשקיעת החמה של היום הקודם, בכל זאת לגבי ברכות התורה אין הדין כן, משום שישן בלילה, וכיון ששינת הלילה היא הסחת הדעת מברכות התורה שבירך בבוקר, ומשכך צריך לברך ברכות התורה בבוקר.

והכלל בדין הזה שאם ישן שינת קבע בלילה מיד מתחייב בברכות התורה, אף אם בלילה אחד קם משנתו ובירך, ואחר זמן חזר לישון שינת קבע ושוב קם מברך ברכות התורה, ואף אם חזר לישון פעם שלישית שינת קבע. ולעומת זאת אם ישן ביום אף אם ישן שינת קבע על מטתו, אינו מברך, וכמו שכותב מרן השלחן ערוך (שם ס"א): 'שנת קבע ביום על מטתו היא הפסקה, ויש אומרים דלא הוא הפסקה, וכן נהגו'. ע"כ. וביאור דבריו, שכנראה מרן סובר ששינה ביום היא הפסקה, אך כיון שנהגו לא לברך כך עושים.

טו. אין היסח דעת מעסק התורה

ובברכות התורה יש דין מיוחד, שהנה במצוות אחרות כתפילין או ציצית, אם הורידם מעליו ועשה הפסק גמור, צריך לחזור ולברך, ובציצית דעת מרן השלחן ערוך (סימן ח ט"ט) שאף אם רק נפלה שצריך לחזור ולברך, וכן הוא הדין בברכות הנהנין, ולעומת זאת בברכות התורה, כמה שמפסיק מללמוד כגון שהולך לעסקיו וכיו"ב עדיין אינו מתחייב לומר ברכות התורה, ורק אם ישן נכנס הוא לכלל החיוב לברך שוב. וביאור החילוק הוא ענין מוסרי לכל אחד, שהחייב ללמוד תורה הוא חיוב על כל רגע ורגע, ואין לנו רשות להסיח את דעתנו מהתורה כלל, מלבד מה שצריך לעשות לעבוד לאכול וכיו"ב, ובסתם אין לנו רשות להפסיק מהלימוד אף לא לזמן מועט, וכיון שכך, גם כשאנו מתעסקים בדברים אחרים קבעו חז"ל שאין בזה היסח הדעת כלל.

ואכן יש ראשונים שסוברים, שאם אין היסח הדעת גם כשאנו לומד, הוא הדין לגבי שינה שאם ישן אין זה היסח הדעת לענין הברכות, והקובע הוא עלות השחר. ולעומתם יש חולקים, שכשישן הרי הוא חשוב כמת ואכמ"ל. ולהלכה אפילו שינה אינה נחשבת להיסח הדעת אלא אם כן היא בלילה והיא שינת קבע.

טז. עלות השחר מחייב בברכות התורה

ובדברי מרן השלחן ערוך הנ"ל, שאם למד בלילה אינו חייב לברך את ברכות התורה והיינו 'כל זמן שלא ישן' נחלקו האחרונים בכוונתו, שהמגן אברהם (ס"ק יב) כותב דהיינו שכל זמן שלא ישן כלל אינו מברך את ברכות התורה כלל, אף אם עברו יומיים כן. אולם דעת הפרי חדש (על השלחן ערוך דף טז) שכוונת מרן לומר, שכל זמן שלא ישן באותו הלילה, שאמנם הלילה הולך אחר היום וכיון שכך אינו צריך לברך, אך אם ישן שנת קבע בלילה והתעורר בלילה צריך לברך ברכות התורה. אולם בעלות השחר נכנס הוא לחיוב חדש של ברכות התורה, וצריך לברך בבוקרו של יום. ולכאורה זהו הפשט הנכון והאמיתי, וכך מתבאר בדברי מרן החיד"א בברכי יוסף (פ"ג) ובעוד הרבה אחרונים.

והנה לכאורה צריך לפסוק שספק ברכות להקל ולנהוג כדעת המגן אברהם,

אולם יש להוסיף, שהנה בדרך כלל אדם עושה צרכיו בבוקר, ודעת רובא דרובא מרבתינו הראשונים שאם עשה צרכיו ונגע במקומות המכוסים, ונטול ידיו והולך להתפלל, אף בתפילת מנחה או ערבית, צריך לברך על נטילת ידיים, והסיבה שהרי הוא הולך להתפלל, שהרי מצד עשיית צרכיו מברך ברכת 'אשר יצר' ולצורך התפילה מברך על נטילת ידיים. וכך משתמע מדברי הרא"ש (נכרות פ"ט סימן כג) שהסיבה שנטילים ומברכים היא בגלל שנוגע במקומות המכוסים. וכן מדברי הרמב"ם (פ"ד מהלכות תפילה ה"ב) שהנטילה שהיא לצורך התפילה. ולפי טעם זה, צריך ליטול ידיו כמו כן גם בתפילות מנחה וערבית.

אך שינת הרשב"א (כתשובת המיוחסות לרמב"ן סימן קלג ד"ס מ"ו) שאין מברכים על נטילת ידיים אם עשה צרכיו אף שהוא לצורך התפילה. וכך פוסק מרן השלחן ערוך (סימן ז ס"א) וז"ל: 'כל היום כשעושה צרכיו וכו' מברך אשר יצר ולא על נטילת ידיים אף אם רוצה ללמוד ולהתפלל מיד'. ע"כ. המלבי"ם בספרו 'ארצות החיים' (המלאך ללכ"ז סק"ז) שואל על מרן השלחן ערוך, מפני מה מחמיר שלא לברך על נטילת ידיים, שהלא יש כאן ספק ספיקא, שהרבה ראשונים סוברים שיש חיוב ליטול את ידיו קודם התפילה והוא חיוב מן הדין. ובנוסף יש את שיטות הראשונים שכשעשה צרכיו ונגע במקומות המכוסים גם כן צריך לברך על נטילת ידיים. ולענייננו אפשר להוסיף את הספק שאולי הלילה הוא הגורם לחיוב נטילת ידיים בבוקר.

יז. ישן שינת ארעי בלילה חג השבועות

והנה נראה לי לומר כך, שאם נמנם במהלך הלילה כשיעור שינת ארעי, מרן הבית יוסף (בסימן ז) מביא בשם הזוהר פרשת ויגש (רז). שגם בשינת ארעי יש רוח רעה. והכלל הוא שאומרים ספק ברכות להקל נגד מרן, וכיון שכך מתבאר גם בדבריו בבית יוסף, ניתן לצרף את הספיקות הנ"ל ולומר שאם נמנם במעט במהלך הלילה שיכול ליטול את ידיו ולברך על נטילת ידיים.

ובשיעור 'שינת ארעי' יש כמה דעות, אך ברור הוא שאם ישן בבגדיו על הכסא אף אם ישן במשך שעה לשינת ארעי יחשב. 'שינת קבע' היא על המיטה, וכך התבאר בדברי אאמו"ר מרן זצוק"ל ביביע אומר ח"ח (חלו"מ סימן ה אות ד ואות ו וכתב"ע ש"ד וכתב"ע) ושיעור שינת ארעי עצמה נתבאר במסכת סוכה (כו). לגבי שינה מחוץ לסוכה, שאסור לישון אפילו שינת ארעי, שהיא כשיעור הילוך מאה אמה [עיין ש"ע א"ח סימן מ"ד ובמשנה ברורה שם סק"ד]. ושיעור הילוך אדם הוא מיל - שהוא אלפיים אמה - בשמונה עשרה דקות [אכן יש בזה מחלוקת גדולה, יש אומרים שהוא ח"י דקות, ושיטת הרמב"ם בפירוש המשניות לפסחים (פ"ט) שהוא 24 דקות, אולם יש סתירה בדבריו, והגאון מוילנא (סימן מג"ג) והחזק יעקב (שם אות י) סוברים ששיעור מיל הוא 22.5 דקות, אך בזאת אין ספק שמרן השלחן ערוך דעתו שהוא 18 דקות בלבד, וכך נתבאר בהלכות מליחה (יו"ד סימן ט"ו) ובהלכות פסח (סימן תנט ס"ב) [א"כ שיעור הילוך מאה אמה הוא 54 שניות, ולפי הסוברים ששיעור הילוך אדם מיל הוא 24 דקות א"כ שיעור מאה אמה הוא 72 שניות].

ובאמת שבמסכת סוכה (גג). מובא שרבי יהושע בן חנניה אמר כשהיינו שמחים בשמחת בית השואבה לא ראינו שנה בעינינו ומפרט שם שבחג הסוכות היה כל כך הרבה מה לעשות הקרבת קרבנות התמיד והמוספין וניסוך המים ושמחת בית השואבה וכו' והגמרא מקשה שהלא כתוב במסכת שבועות (כ"ה) האומר שבועה שלא אישן שלושה ימים מלקים אותו וישן לאלתר. וכל כך למה משום שאי אפשר לאדם להתקיים ללא שינה, וכיצד אמרו כן. ומבאר הגמרא שלא טעמנו טעם שינה "דהוה מנמנמי אכתפא דהדדי" שהיו מנמנמים אחד על כתף חברו, הנמנום מביא לאדם כוחות חדשים, וכמו שסיפר לי אחד שנלחם במלחמת יום הכיפורים ברמת הגולן, וימים רבים לא טעם טעם שינה, אך בכל הזדמנות שהיה לו היה מתנמנם מעט ומתעורר וממשיך להילחם בכוחות מחודשים.

לפיכך להלכה, מי שישן דקה אחת ויותר בלילה, אף אם ישן על הכיסא, יש לנו לומר לו שבעלות השחר יעשה צרכיו, ויגע במקומות המכוסים, ויברך על נטילת ידיים.

לפני הרבה שנים אמרתי את זה בדרשה, והיה אחד שכנראה לא הבין את דברי, והלך לאאמו"ר מרן זצוק"ל, וסיפר לו שאמרתי שמי שלא ישן בלילה שבועות יכול לברך ברכת 'על נטילת ידיים'.

אולם בעל תרומת הדשן קבע כלל (סימן נז) והסכימו עימו האחרונים, שבכל מקום שיש בו מנהג לברך, אין אומרים ספק ברכות להקל, וכאן הלא כותב מרן החיד"א שנהגו לברך בבוקר חג השבועות את כל הברכות.

יז. עדיף לברך ברכות השחר בעצמו

ומסקנת הדברים שבבוקר חג השבועות יש ליטול ידיו לסירוגין ג"פ, ואם עשה צרכיו יברך 'אשר יצר' ויסדר אחריה את כל ברכות השחר כולם, וברכות התורה. ויש כאלו שרוצים לחשוש לברכה לבטלה ומבקשים מאחר שיטן שיברך בעבורם, וכך הוא המנהג בעולם הישיבות, שאחד הבחורים ישן והוא לרוב בושטו עולה ומברך בעובר כולם. ויש להשיב על כך את מה שכותב רבינו חיים פאלאג'י במועד לכל חי: "יתן בקולו קול עוז בהתלהבות ויברך את כל הברכות". וכך עדיף לעשות כמנהגנו מקדמת דנא, שכל אחד מברך לעצמו.

יח. החידוש של רבי עקיבא איגר והחתם סופר

הגאון רבי עקיבא איגר (נפגאות לשלחן עמוד טז) ועמו גם החתם סופר, כתבו שיש לפתור את הספק לגבי ברכות התורה, והיא שבשעות היום של ערב החג ישן שינת קבע על מיטתו, ואז בבוקר החג יברך ממה נפשך, אם נאמר ששינה קובעת הרי הוא ישן ביום, ואם נאמר שעלות השחר קובע הרי עלה השחר. וכך בצירוף שני דעות הללו יוכל לברך את ברכות התורה. וזהו 'פטנט' טוב מאוד, ומובא בשם החתם סופר שהיה ממנה תלמיד אחד שיישן ביום, שיברך אחר כך להוציא את כל תלמידי הישיבה.

אולם לכאורה יש בעיה בזה, שהנה כתוב בתלמוד ירושלמי (ברכות פ"ג) שמי שקם בבוקר ורוצה ללמוד צריך לברך ברכות התורה, אולם אם לא בירך ברכות התורה, כיון שאמר 'אהבת עולם' למנהג הספרדים הרי שאינו חייב לברך עוד את ברכות התורה. וכותבים על כך תלמידי רבינו יונה (הובא בבית יוסף שם) שגם ברכת 'אהבה רבה' של תפילת ערבית היא משמשת במקום ברכות התורה. והנה אם ישן ביום אין זה מועיל כלל, שהלא בתפילת ערבית הוא בירך ברכת 'אהבה רבה' ויצא ידי חובת ברכות התורה.

והנה ודאי שרבי עקיבא איגר ידע מהאמור, אלא שיש להוסיף, שמה שכתוב בירושלמי שברכת 'אהבת עולם' פוטרת במקום ברכות התורה היינו רק אם עסק בתורה מיד לאחר הברכה, ואם לא עסק בתורה אינה פוטרת, והיא שונה בזה מברכות התורה, שבהן אף אם לא עסק בתורה לאחר הברכות יצא ידי חובתו. ואם כן בתפילת ערבית אם לא עסק בתורה לאחר מכן מיד אינו יוצא בברכה זו ידי חובת ברכות התורה.

והנה עדיין אין זה פשוט כל כך, שהרי יש ראשונים שסוברים שאין הלכה כהירושלמי כיון שהגמרא שלנו לא הביאה את זה. אולם יתירה מזאת מקשים, שהלא מיד לאחר ברכת 'אהבת עולם' קוראים קריאת שמע, ולמה לא תיחשב היא שעוסק בתורה. ובאמת שכן כתוב בשלחן ערוך (ט"ז ס"ז): ברכת 'אהבת עולם' פוטרת ברכת התורה אם למד מיד בלי הפסק'. והוא כדברי הירושלמי הנ"ל. ובסעיף הבא (ס"ח) כותב מרן: 'ויש להסתפק אי סגי בקורא קריאת שמע סמוך לה מיד בלי הפסק, ולכן יש לזהר לברך ברכת התורה קודם 'אהבת עולם'. ע"כ. וכותבים האחרונים, שבאמת אם לא בירך ברכות התורה ובירך ברכת 'אהבת עולם', מיד לאחר התפילה יאמר כמה פסוקים ויעסוק מעט בתורה כדי לצאת מן הספק. ומתבאר עוד בדברי ה'מאמר מרדכי' שם, שאף אם עוסק בתורה סמוך לעלינו לשבח עדיין הוא נחשב שלומד מיד לאחר ברכות התורה. מאידך, יש פוסקים שסוברים שאף בברכות התורה צריך ללמוד מיד לאחר הברכה, וזוהי גם כן הסיבה שאנו אומרים פסוקי ברכת כהנים לאחר ברכות התורה.

לכן אנו נהגו כמנהג אבותינו וכמ"ש החיד"א ורבינו חיים פאלאג'י וכל גדולי הספרדים שבעלות השחר אפשר לברך ברכות השחר וברכות התורה ללא כל חשש.

יט. עמידה בעשרת הדברות

יש עדות בעיקר בקרב בני אשכנז אך גם בקהלות הספרדים המנהג הזה מוכר, שבזמן קריאת הבעל קורא את עשרת הדברות עומדים על רגליהם, והמנהג הזה הוא קדום ביותר, עוד לפני מאות בשנים כבר התייחסו אליו גדולי הפוסקים אם הא מותר או אסור. שהנה במסכת ברכות (יב.) כתוב שחכמים רצו לקבוע לומר עשרת הדברות בכל יום בציבור יחד עם קריאת שמע, בעשרת הדברות נרמזים כל תרי"ג מצוות ולכאורה יש חשיבות מיוחדת

לאומרים בכל יום. אולם אומרת הגמרא שבטלום "מפני תרעומת המינין" דהיינו כיון שאומרים את עשרת הדברות בלבד, יבואו האפיקורסים ויאמרו שהם מאמינים רק בזה.

וכמו ששמעתי פעם את שולמית אלוני שר"י שאומרת שבשבילה היהדות זה רק עשרת הדברות, ואיזה טפשות זו?! מה עם שמור את יום השבת?! לא תנאף!?

ולכאורה לפי הגמרא הזו אין לעמוד ולהדגיש את יחודיותם של עשרת הדברות בכך שהוא עומד, שהרי בכל קריאת התורה הוא יושב ויש בזה משום תרעומת המינים. וענו על כך גדולי הפוסקים [מרן החיד"א בספר טוב עין סימן י] שהגמרא דיברה דוקא כשאומרים רק את עשרת הדברות ולא יותר, אך אם קוראים את כל הפרשה, ובכל שבת קוראים פרשה אחרת, ורק באמירת עשרת הדברות עומדים אין לחשוש בזה.

והנה בשנת תרצ"ד חי בירושלים יהודי בשם הרב אהרון פריימן שהיה חוקר תלמיד חכם, וחפשו ומצא כתבי יד עתיקים והוציאם לאור עולם. גולת הכותרת של מפעליו היה שמצא ספר תשובות הרמב"ם בכתב יד והוציאם לאור. ושם (סימן צג) מובא ששלחו לרמב"ם את השאלה הזו, ומפרטים לו שם בשאלה את כל צדדי הסברות שנאמרו בזה מגדולי הפוסקים, והרמב"ם עונה להם שאסור לעמוד בקריאת התורה של עשרת הדברות. והנה כל האחרונים שדנו בנושא הזה כהחיד"א וש"ת דבר שמואל (לרבינו שמואל אבוהב סימן רעו) לא היה בידיהם את תשובת הרמב"ם הזו ולא ראו אותה.

ולכן להלכה אין עומדים בזמן קריאת התורה בעשרת הדברות וכדברי הרמב"ם. אולם אם נמצא בבית הכנסת שנהגו בו לעמוד והוא ישאר לשבת, יש לדעת שמלבד שהוא מביא לידי מחלוקת, נוסף על כך הוא עובר על מה שכתוב במסכת דרך ארץ 'לא יהיה עומד בין היושבים ויושב בין העומדים'. ואם הוא יודע שכן הוא המנהג שיעמוד מתחילת קריאת התורה, וממילא אין בזה כל חשש. וכמו כן יש פתרון שבדרך כלל מעלים את הרב לקריאת התורה של עשרת הדברות שהיא העליה החשובה ביותר, והציבור קמים בתחילה, ואמנם הציבור כולם מתיישבים מיד לאחר הברכה, אך הוא ימשיך לעמוד עד סיום הקריאה ויצא בכך מן המחלוקת.

ובזמנו כשאמרו"ר מרן זצוק"ל היה עולה לתורה היינו עומדים מתחילת הקריאה ועד סוף, ואני ואחיי כשהיה עולה לתורה לעליית מפטיר היינו עומדים עד שסיים את קריאת המפטיר ובירך את ברכות ההפטרה.

הלכה למעשה:

א. מנהג כל תפוצות ישראל להישאר ערים בליל חג השבועות ולעסוק בתורה. (א"ת ג)

ב. לכתחילה עדיף לקרוא בליל חג השבועות את התיקון כפי שסידר רבינו האר"י ז"ל. אך מי שיועד בעצמו שאם ילמד דברים אחרים יצליח להתמיד בלימודו וישאר עירני בכל הלילה, ילמד כפי אשר ליבו חפץ. ועל כל פנים מהיות טוב לשלב ולקרוא חלק מהלילה תיקון ובשאר הזמן ילמד כרצונו. (א"ת ג-ה)

ג. הלומד, והגיע זמן עלות השחר של חג השבועות, אינו חייב להפסיק מלימודו לצורך ברכות התורה בזמן עלות השחר של שעות זמניות, ויכול להמתין עד זמן עלות השחר של שעות השוות ולברך אז את ברכות התורה. (א"ת ט)

ד. כשיגיע עלות השחר ילך ויעשה צרכיו ויטול ידיו ולא יברך 'על נטילת ידים', אך יברך את שאר ברכות השחר וברכות התורה כהרגלו. (א"ת יא)

ה. אם נמנם במהלך הלילה כשיעור של 54 שניות שהיא שינת ארעי, ונגע במקומות המכוסים, יכול לברך ברכת 'על נטילת ידים' בבוקר. (א"ת יב)

ו. עדיף לברך ברכות השחר בעצמו ולא לצאת על ידי אחר. (א"ת יז)

ז. אין לעמוד בתחילת קריאת עשרת הדברות בקריאת התורה, אך אם עומד מתחילת קריאת התורה, או שרב המקום עולה ונעמד יכול להישאר עומד, ועל כל פנים שאין לעורר מחלוקת על זה. (א"ת יט).